

Колісніченко П.Т.кандидат економічних наук,
науковий співробітник

Уманського державного педагогічного університету

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена дослідженню тенденцій та перспектив інноваційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу в Україні. Охарактеризовано сучасний стан та окреслено основні проблеми розвитку підприємництва в Україні з огляду на інноваційну активність малих та середніх підприємств. Виявлено недовіру наявного нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності. Вагомим недоліком інноваційної діяльності підприємств МСБ в Україні визначено відсутність державної підтримки. Висвітлено основні шляхи створення сприятливого інноваційного клімату для суб'єктів підприємницької діяльності, серед яких виділено створення місцевої та регіональної інфраструктури, яка могла б забезпечити інформаційну та організаційно-правову підтримку інноваційно орієнтованих підприємств, визначала б механізми створення та використання результатів інтелектуальної власності у сфері малого підприємництва. Виокремлені найбільш ефективні інноваційні структури, зокрема технопарки.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, малий бізнес, мале та середнє підприємство, технопарк.

Статья посвящена исследованию тенденций и перспектив инновационной деятельности предприятий малого и среднего бизнеса в Украине. Охарактеризовано современное состояние и обозначены основные проблемы развития предпринимательства в Украине с позиции инновационной активности малых и средних предприятий. Выявлена несостоятельность существующего нормативно-правового обеспечения инновационной деятельности. Весомым недостатком инновационной деятельности предприятий МСБ в Украине определено отсутствие государственной поддержки. Освещены основные пути создания благоприятного инновационного климата для субъектов предпринимательской деятельности, среди которых выделено создание местной и региональной инфраструктуры, которая могла бы обеспечить информационную и организационно-правовую поддержку инновационно ориентированных предприятий, определяла бы механизмы создания и использования результатов интеллектуальной собственности в сфере малого предпринимательства. Выделены наиболее эффективные инновационные структуры, в частности технопарки.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, малый бизнес, малое и среднее предприятие, технопарк.

Постановка проблеми. Світовий досвід демонструє об'єктивну необхідність інноваційного розвитку економіки. Інновації відіграють дедалі актуальнішу роль, і малий та середній бізнес (МСБ) при цьому розглядається як вагомий суб'єкт ринку, який спроможний створювати конкурентоспроможні ідеї та забезпечувати комерціалізацію інновацій. При цьому виникає необхідність забезпечення балансу між витратами і фінансовими можливостями, що потребує пошуку джерел і форм фінансування інноваційної діяльності підприємств.

На відміну від економічно розвинених країн, МСБ України демонструє достатню пасивність до інноваційного розвитку. Однак в умовах євроінтеграції і входження до Світової організації торгівлі Україна актуалізує свою внутрішню та зовнішню політику на стимулювання інноваційної діяльності підприємств, зокрема і в МСБ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблематики функціонування малого та середнього бізнесу в Україні присвятили свою діяльність М. Білик, З. Варналій, Т. Васильців, Т. Говорушко, Я. Жаліло, А. Поддєрьогін, Т. Смовженко, О. Тимченко та ін. Авторами детально проаналізовано понятійний апарат та організаційно-нормативне забезпечення діяльності підприємств МСП. Науковцями зафіксовано загальний економічний спад МСБ, незадовільний бізнес-клімат, кризовий фінансовий стан та постійний брак фінансових ресурсів тощо.

Інноваційна діяльність підприємств (у тому числі малого та середнього бізнесу) висвітлена в досить великій кількості публікацій учених, серед яких доцільно виділити таких авторів, як Л. Антонюк, М. Блауг, А. Гриньов, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Денисенко, М. Йохна,

С. Ілляшенко, П. Микитюк, М. Пашута, В. Савчук, Л. Федулова. Автори дослідили сутність категорій інновації та інноваційної діяльності як факторів економічного зростання, узагальнили світовий досвід інноваційної діяльності підприємств МСБ та оцінили їх роль у розвитку інноваційних процесів. Проте адаптація діяльності вітчизняних підприємств МСБ до вимог Євросоюзу вимагає вдосконалення нормативно-правових, організаційного-економічних аспектів здійснення інноваційної діяльності підприємствами малого та середнього бізнесу.

Метою статті є вивчення сучасного стану, особливостей інноваційної діяльності підприємств МСБ в Україні та досягнення подальшого розвитку інноваційної моделі з метою прискорення темпів економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення і розвиток малого та середнього підприємництва є пріоритетним напрямом економічної політики будь-якої країни. Малі та середні підприємства становлять основу економік більшості економічно розвинених країн, забезпечуючи 60–70% ВВП.

У ЄС частка підприємств малого та середнього бізнесу становить до 99% від загальної кількості усіх підприємств, які створюють 65 млн. робочих місць [1, с. 48].

У малому та середньому бізнесу задіяна значна кількість працездатного населення: 72% у середньому у країнах ЄС, 78% – у Японії, 75,3% – у Південній Кореї, 73% – в Італії, 54% – у Франції та США [2, с. 244].

При цьому в США і країнах Євросоюзу до 50% інноваційної продукції створюється у малому бізнесі. Тому дослідження тенденцій та перспектив інноваційної діяльності малих та середніх підприємств із використанням вітчизняного та зарубіжного досвіду стає вкрай актуальним.

Малий бізнес у багатьох країнах цивілізованого світу являє собою середній клас, який є базою для стабільного розвитку економіки. Більшість країн, що активізували розвиток малого та середнього бізнесу, здійснили великий економічний ривок.

Положення європейської хартії малих підприємств трактують, що «малі підприємства – це основа європейської економіки. Вони є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей. Зусилля Європи з відкриття нової економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце у порядку денному» [3].

В економічно розвинених країнах малий та середній бізнес становить близько 90% всіх підприємств і переважну частину ВВП. Статистичні дані свідчать, що лівову частину (99,8%) під-

приємств нефінансового сектору країн Європейського Союзу становлять малі та середні підприємства, 66,7% зайнятого населення та 58,6% доданої вартості – це результат функціонування малих та середніх підприємств [4].

Інноваційна активність підприємств малого та середнього бізнесу також є вищою. Більшість невеликих фірм, що виникли наприкінці 80-х років у Великобританії, є найбільш технічно оснащеними. А у США близько 50% науково-технічних розробок припадають на малі підприємства. У Великобританії і Німеччині створено відповідно 23% і 26% нововведень. Малий інноваційний бізнес є базою, основним живильним венчурним середовищем капіталу. На частку дрібних високотехнологічних фірм у світі припадає понад 85% обсягу коштів ризикового фінансування [5].

Законодавство України визначає інноваційну діяльність як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [6].

Результатом інноваційної діяльності є інновації. Трактуючи термін «інновація» науковцями підтверджує його багатогранність – від узагальнених теоретичних підходів до більш прикладних, зокрема технічних, нововведень. Загалом ці підходи доцільно розмежувати на дві групи. До однієї групи відносять низку вчених, які розглядають «інновацію саме як процес упровадження нових виробів, технологій, методів організації виробництва і праці та методів управління. Інші передбачають дослідження інновації як продукту – результату процесів упровадження нової техніки, технології, нового методу» [7, с. 10].

Більшість науковців вважають, що розмір підприємства відіграє вирішальну роль у здійсненні інноваційної діяльності. При цьому виділяють ключові відмінності великих компаній від малих у контексті інновацій, такі як:

- швидкість прийняття рішень;
- відношення до ризику;
- розміщення ресурсів;
- розуміння бізнес-моделі та управління нею;
- впорядковані та стабільні процеси проти відсутності таких;
- дотримання правил проти їх порушення;
- різниця в розумінні інновацій [8].

Розглядаючи сутність інноваційної діяльності малих підприємств, варто констатувати, що інноваційні малі підприємства є структурним елементом малого підприємництва з характерними особливостями і функціями. В економіці будь-якої держави малі інноваційні підприємства виконують певні функції,

займаючи властиві їм позиції у конкретних сферах економіки. Завдяки малим інноваційним підприємствам формується відповідна підприємницька поведінка, зумовлена інноваційним складником [9].

Упродовж 2012–2014 рр. в Україні лише 14,59% підприємств були інноваційно активними, серед яких 8,46% – малі та 3,83% – середні підприємства. Серед обстежених малих та середніх підприємств інноваційну діяльність здійснювали лише 13,06% [10]. Для порівняння – аналогічний показник у Німеччині становить 60%.

Кількість інноваційно активних підприємств МСБ протягом 2012–2014 рр. зменшилася на 2497, що становить 42,06% порівняно з попереднім періодом. Протягом 2010–2012 рр. їх кількість становила 5937 підприємств.

Серед 3440 інноваційно активних підприємств МСБ здійснювали технологічні інновації 61,57%, а інші – підприємства тільки з маркетинговими та/або організаційними (нетехнологічними) інноваціями [10].

Більшість обстежених підприємств МСБ із технологічними інноваціями впроваджували процесові інновації (39,14%) і продуктові та процесові інновації (35,51%) (рис. 1).

Близько 80% підприємств МСБ із технологічними інноваціями цю діяльність пов'язують з придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення (табл. 1).

Вважається, що рівень інноваційності підприємства залежить від його розміру. Розроблення та комерціалізація інновацій має забезпечуватись кваліфікованим персоналом у сфері інноваційних наукових досліджень. Проте за умов занепаду національної економіки, недостатньої державної підтримки щодо фінансування науково-технічних програм інноваційна діяльність великих підприємств вкрай обмежена.

56,8% інноваційно активних підприємств МСБ задіяні у промисловості, інші – у сфері послуг. Лише 1,7% малих підприємств та 3,3% середніх підприємств (від загальної кількості підприємств із технологічними інноваціями)

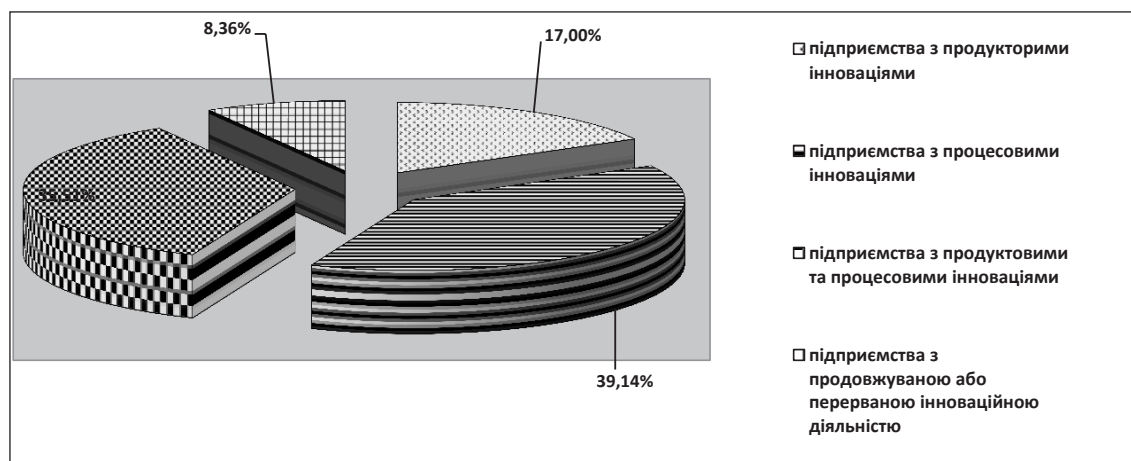

Рис. 1. Структура підприємств МСБ із технологічними інноваціями

Джерело: побудовано автором за даними [11, с. 185]

Таблиця 1

Розподіл підприємств МСБ з технологічними інноваціями за напрямками інноваційної діяльності [11]

Розмір підприємства	відсотків від загальної кількості підприємств із технологічними інноваціями							
	Внутрішні НДР	Зовнішні НДР	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	Придбання зовнішніх знань	Навчальна підготовка для інноваційної діяльності	Ринкове запровадження інновацій	Промислове проектування (дизайн)	Інше
усього	14,6	8,1	73,6	10,2	22,0	13,7	13,9	26,8
малі	10,7	6,2	69,4	9,6	16,8	26,2	14,7	26,2
середні	15,4	6,1	77,0	8,9	22,6	22,9	11,3	22,9

отримали державну фінансову допомогу для інноваційної діяльності [11, с. 213].

Загальноекономічні тенденції свідчать, що 82,2% підприємств не мають бажання здійснювати інновації і вагомими причинами цього вважають низький попит на інновації на ринку, впроваджені раніше інновації, дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку, відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій (рис. 2).

Серед причин, що перешкоджають упровадженню інновацій, на перше місце висувають відсутність коштів у межах підприємства. Необхідно розуміти, що представлені дані показують лише тенденції. Аналітика може дещо відрізнятися від певних ознак підприємств, а також перелік і значущість перешкоджаючих факторів може залежати від віку, розміру, галузі та інноваційності підприємства [13].

Практика інноваційної діяльності малих та середніх підприємств свідчить, що найбільш ефективними інноваційними структурами є технопарки, технополіси, інноваційні бізнес-інкубатори, наукові та науково-технологічні центри. Діяльність таких структур спрямована на створення сприятливих умов для ефективної діяльності інноваційних підприємств, що

спеціалізуються на розробленні та реалізації інноваційних бізнес-ідей. Головне призначення таких структур – створення сприятливих умов для діяльності інноваційних підприємств шляхом тимчасового забезпечення виробничими площами, матеріально-технічними засобами, дослідницьким приладдям, консалтинговими послугами.

У більшості країн світу технопарки сприяють комерційній реалізації науково-технічних розробок. Протягом декількох десятиліть у Європі, Америці, Азії створена значна кількість технопарків та технополісів. І тільки в Україні питанням технополісів зайнялись у 1999 році шляхом прийняття Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [14], проте реалізація цього закону стала можливою лише через декілька років.

За весь цей час держава не спромоглася окреслити певну політику щодо розвитку технопарків. Практично всі організатори технопарків стикались із законодавчою невизначеністю, що впливало на призупинення розвитку інноваційних містечок та технопарків [15].

Для підвищення інноваційної активності підприємств МСБ доцільно:

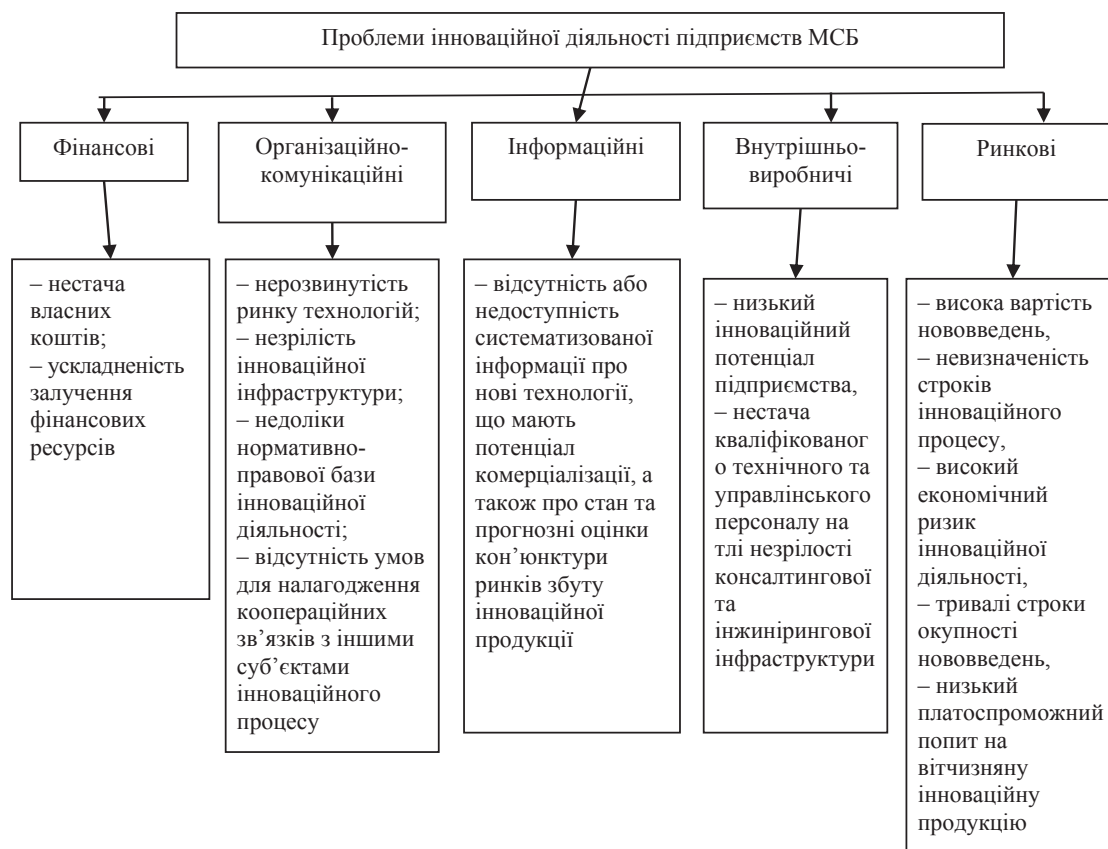

Рис. 2. Проблеми інноваційної діяльності підприємств МСБ

Джерело: побудовано за матеріалами [12]

– створювати місцеві центри інформаційної підтримки малого підприємництва щодо кон'юнктури місцевих ринків, вільних матеріально-технічних об'єктів (що підлягають оренді), наукових розробок та винаходів, які можуть бути надані у використання, тощо;

– стимулювати впровадження інноваційних технологій на підприємствах торгівлі;

– окреслити програму створення регіональних ринків інтелектуальної власності, яка б визначала організаційно-правові механізми створення та використання результатів інтелектуальної власності у сфері малого підприємництва;

– сформувати електронну біржу інновацій, яка б містила інформацію про інвестиційно привабливі інноваційні малі підприємства, популяризувати та рекламувати інноваційні проекти малого підприємництва з використанням регіональних інтернет-порталів;

– розглянути можливість створення Венчурного інноваційного фонду України за участю коштів державного бюджету, що має виконувати функцію каталізатора створення регіо-

нальних венчурних фондів за участю вітчизняного та іноземного капіталу [16].

Зазначені заходи сприятимуть розвитку інноваційної діяльності підприємств МСБ та створять підґрунтя для формування інтелектуально орієнтованої економіки, посилять конкурентні переваги вітчизняного бізнесу та укріплять позиції малого та середнього бізнесу в Україні.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, вітчизняна економіка внаслідок нестабільної політичної та економічної ситуації, суб'єктивних та об'єктивних причин внутрішньогосподарського характеру неспроможна створювати сприятливі умови для інноваційного розвитку підприємств МСБ. Необхідні обґрунтовані дії та заходи в реалізації механізмів підтримки і стимулювання інноваційної діяльності підприємств у промисловості та малому підприємстві України. Постійні зміни в економіці й адаптація до них, потреба у прискореному впровадженні інновацій вимагає також інноваційних управлінських підходів з урахуванням механізмів державного регулювання і підтримки малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Г.М. Формування інноваційного потенціалу малого та середнього бізнесу / Г.М. Коваленко // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2012. – № 9 (103). – С. 48–51.
2. Черненко С.М. Зарубіжний досвід розвитку малого підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки / С.М. Черненко // Економічні інновації. – 2011. – № 45. – С. 243–252.
3. Європейська хартія малих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
4. T. Edwards, R. Delbridge, M. Munday Understanding innovation in small and medium-sized enterprises: a process manifest // Technovation. – 2005. – № 25. – P. 1119–1127.
5. Small and Medium-sized Enterprise Basic Act (Act No. 154 of 1963: Amended in December 3, 1999). – Режим доступу : http://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/outline/08/01_01.html
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Україна – Business. – 2000. – № 12. – С. 8.
7. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. – Тернопіль: «Економічна думка», 2003. – 326 с.
8. The Small Business Innovation Research (SBIR) program. – Режим доступу : <http://www.sbir.gov/applicants/ukrstat.gov.ua>
9. Шпак В.І. Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі Української видавничо-поліграфічної компанії «Експрес-Об'ява»): наук. вид. / В.І. Шпак. – К. : МАУП, 2006. – 122 с.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск О.О. Кармазіна]. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. – 257 с.
12. Шайдюк І.Є. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств в Україні / І.Є. Шайдюк, Ю.І. Черкасова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського форуму. – 2010. № 1(3). Том 2. – С. 357–362.
13. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України (за міжнародною методологією) за період 2012–2014 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
14. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/991-14>
15. Таран В. Технопарки – возможность для Украины статья конкурентоспособной и успешной [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/business/3637613/>
16. Варналій З. Проблеми підтримки інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва / З. Варналій // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor43/in-dex.htm>

Kolisnichenko P.T.

INNOVATIVE ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTERPRISES IN UKRAINE: TRENDS AND PERSPECTIVES

The article is devoted to the research of tendencies and perspectives of innovative activity of small and medium enterprises (SMEs) in Ukraine. The current conditions are characterized and the main problems of development of entrepreneurship of Ukraine from the review of innovative activity of small and medium enterprises are outlined. Significant lag is observed in the dynamics of innovation activity of small and medium enterprises of economically developed countries. The number of innovative SMEs of Ukraine is reduced. Most surveyed enterprises made the technological innovations, and the process innovation was made of them. The vast majority of SMEs with technological innovations associate this activity with the acquisition of machines, equipment and software.

The analysis of the statistical array of information indicates that most SMEs do not want to innovate because of the low demand and innovation, low competition and lack of real ideas and opportunities. The main problem of innovation activity of SMEs is the lack of funds within the enterprise.

The ineffectiveness of the existing normative and legal support of innovation activity was revealed. A significant disadvantage of the innovative activity of SMEs in Ukraine is the lack of state support.

The practice of innovative activity of small and medium-sized enterprises shows that the most effective innovative structures are the technological parks, technopolises, innovative business incubators, scientific and scientific-technological centres. The activities of such structures are aimed at creating favourable conditions for the effective operation of innovative enterprises specializing in the development and implementation of innovative business ideas.

The main ways of creation the favourable innovative climate for entrepreneurs are outlined; among them the creation of local and regional infrastructure, which could provide information, organizational and legal support of innovative enterprises, determined the mechanisms of creation and use of intellectual property results in the sphere of small business.

Key words: innovation, innovative activity, small business, small- and medium-sized enterprise, technopark.